

Sygn. akt III Ko 92/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 29 grudnia 2015 r.

Sąd Okręgowy w Białymstoku III Wydział Karny w składzie:

Przewodniczący SSO Anna Hordyńska

Sędziowie SSO Marzenna Roleder

SSO Beata Brysiewicz

Protokolant Paulina Sokół

przy udziale prokuratora Małgorzaty Zińczuk

po rozpoznaniu w dniach 18.06.2015 r., 18.08.2015 r., 17.09.2015 r., 15.10.2015 r., 22.12.2015 r.

sprawy z wniosku N. J., K. I. i E. J.

o zadośćuczynienie po zmarłym M. J.

na podstawie art. 11 ust. 2 w zw. z art. 8 ust. 1 w zw. z art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz. U. z 2015 r. poz. 1583)

I. Oddala wniosek.

II. Zasądza od Skarbu Państwa na rzecz adwokata B. K. kwotę 216 zł (dwieście szesnaście złotych) oraz 23% podatku VAT od wyżej wymienionej kwoty tytułem kosztów zastępstwa prawnego.

III. Kosztami postępowania obciąża Skarb Państwa.

Przewodniczący SSO Anna Hordyńska

Sędziowie SSO Marzenna Roleder

SSO Beata Brysiewicz

III Ko 92/15

UZASADNIENIE

N. J. złożyła wniosek o zasądzenie na jej rzecz kwoty 200.000,00 zł (dwieście tysięcy złotych) wskazując we wniosku, że kwota ta ma stanowić odszkodowanie „za represjonowanie jej zmarłego męża M. J. przez okres 1 roku i 9 miesięcy w okresie wojennym”.

W uzasadnieniu wniosku wskazała, że M. J. był kombatantem represjonowanym w okresie stalinizmu, doznał wielu cierpień fizycznych i psychicznych i dlatego uważa swój wniosek za zasadny.

Ostatecznie pełnomocnik wnioskodawczyni sprecyzował wniosek i domagał się zasądzenia na rzecz N. J. kwoty 200.000 złotych tytułem odszkodowania

i zadośćuczynienia za represje w postaci zatrzymywania i aresztowania, jakich doznał M. J..

Sprecyzował także w pismach procesowych (k. 73 i 82), że roszczenia swoje opiera na fakcie pozbawienia wolności M. J. w dniach:

- w dniu 29 stycznia 1951 r. przez Komendę Powiatową Milicji Obywatelskiej w B.,
- w dniu 14 lutego 1948 r. przez Powiatowy Urząd (...) w B.,
- w dniu 7 czerwca 1950 r. przez Powiatowy Urząd (...) w B.,
- w okresie od 3 września do 14 września 1948 r. przez Powiatowy Urząd (...) w B.,
- w dniu 30 września 1946 r. przez Powiatowy Urząd (...) w B.,
- od 10 marca 1950 r. do czerwca 1950 r.
- w październiku 1957 r.,
- w okresie od 5 września 1946 r. do września 1946 r. przez Powiatowy Urząd (...) w B..

Stosownie do treści art. 8 ust. 1 zd. 2 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz. U. 2015 poz. 1583) zwanej dalej „ustawą lutową” w razie śmierci osoby, wobec której stwierdzono nieważność orzeczenia, uprawnienie przechodzi na małżonka dzieci i rodziców, dlatego N. J., która wniosek w niniejszej sprawie złożyła uznała za uprawnioną do dochodzenia roszczeń w nim wskazanych.

Na rozprawie w dniu 18 czerwca 2015 r. ujawniono dodatkowe osoby uprawnione do dochodzenia roszczeń, których złożony w przedmiotowej sprawie wniosek dotyczy, to jest córkę i syna zmarłego M. K. I. i E. J..

Na rozprawie w dniu 18 sierpnia 2015 r. do procesu jako wnioskodawcy przystąpili także K. I. i E. J., którzy podtrzymali żądania swojej matki N. J..

Sąd ustalił i zważył, co następuje:

M. J. urodził się (...) we wsi S. i zmarł 19 grudnia 1989 r. w B. (k. 5). Decyzją Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych z dnia 3 października 2000 r. przyznano N. J. uprawnienia przysługujące wdowie po kombatancie (k.4). Podstawą przyznania tych uprawnień była m. in. Rekomendacja (...) Związku (...) (k. 38), z której wynika, że w toku postępowania ustalono fakt przynależności M. J. do Armii Krajowej O. w okresie od listopada 1942 r. do lipca 1944 r. – łącznie 1 rok i 9 miesięcy.

Podstawą materialnoprawną żądań wnioskodawców niewątpliwie są przepisy ustawy z dnia 23 lutego 1991 roku o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz. U. z 2015 r. poz.1583).

Zgodnie z art. 8 ust.1 powołanej ustawy osobie, wobec której stwierdzono nieważność orzeczenia albo wydano decyzję o internowaniu w związku z wprowadzeniem w dniu 13 grudnia 1981 r. w Polsce stanu wojennego, przysługuje od Skarbu Państwa odszkodowanie za poniesioną szkodę i zadośćuczynienie za doznaną krzywdę wynikłe z wykonania orzeczenia albo decyzji. W razie śmierci tej osoby uprawnienie to przechodzi na małżonka, dzieci i rodziców.

Przepisy ustawy lutowej w art. 11 ust. 2 pozwalają wyjątkowo na dochodzenie odszkodowania i zadośćuczynienia za represje związane z działalnością na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego nawet wówczas, gdy wobec takiej osoby nie toczyło się żadne postępowanie, a mimo tego w ramach represji osoby te zostały pozbawione życia lub wolności, gdyż najczęściej były to represje pozbawione jakichkolwiek podstaw prawnych w wyniku czego nie mogło toczyć się postępowanie zakończone orzeczeniem wymagającym unieważnienia. Odszkodowanie i zadośćuczynienie w stosunku do osób, co do których

nie wydano żadnego orzeczenia przysługuje, gdy śmierć lub pozbawienie wolności represjonowanego pozostaje w związku z represjami za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, a więc przysługuje tym osobom, które prowadziły działalność niepodległościową i za to - lub z tego powodu były represjonowane, przy czym przez pojęcie "represji" o której mowa w art. 1 ust. 2 ustawy lutowej uznaje się wszelkie formy prześladowania będące następstwem działalności określonej w art. 1 ust. 1.

Zgodnie z dyspozycją przepisu art. 11 ust. 2 w zw. z art. 1 ust. 1 ustawy lutowej oznacza to konieczność łącznego ustalenia, czy osoba pozbawiona życia prowadziła działalność niepodległościową i czy pozbawienie jej życia lub wolności nastąpiło w wyniku toczącego się przeciwko niej postępowania (choćby jego namiastki) i stanowiło skutek jej represjonowania przez polskie organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości lub organy pozasądowe (por. post. SA w L. z dnia 21 kwietnia 1999 r., II AKz 92/99).

Przede wszystkim należy podkreślić, że sama przynależność M. J.

do struktur Armii Krajowej, nie daje podstaw do zasądzenia odszkodowania. Ustawa lutowa nie daje prawa do rekompensaty za działalność opozycyjną i niepodległościową, lecz jedynie za bezprawne pozbawienie wolności będące jej wynikiem. Całokształt przepisów tej ustawy jednoznacznie wskazuje, że jej zakres ograniczony jest do wypadków prawnokarnej represji za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego. W każdym wypadku przesłanką zasądzenia odszkodowania na podstawie przepisów ustawy lutowej jest pozbawienie wolności z powodu działalności na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego.

Kolejna kwestia wymagająca rozważenia to fakt istnienia lub nie orzeczenia, które mogłoby być unieważnione w trybie art. 1 ust. 1 ustawy lutowej.

Ze zgromadzonych w sprawie szątkowych dokumentów nie wynika, aby takie orzeczenia zapadło w stosunku do M. J..

W przypadku M. J. nie było możliwe zatem wcześniejsze unieważnienie wydanego wobec niego orzeczenia. Skuteczność roszczenia odszkodowawczego z tytułu odszkodowania i zadośćuczynienia w przedmiotowej sprawie zależała od łącznego wypełnienia pozostałych przesłanek ustawowych.

M. J. zmarł w 1989 r. przez co Sąd uznał, że brak jest związku pomiędzy jego zgonem a stosowanymi wobec niego represjami,

Kolejną kwestią zatem podlegającą ustaleniom sądu był fakt pozbawienia wolności M. J., a dalszej kolejności związek pomiędzy represjami a działalnością niepodległościową M. J..

Przede wszystkim należy podkreślić, że materiał dowodowy z uwagi na znaczny upływ czasu nie był możliwy do skompletowania w pełnym zakresie. Sąd dysponował jedynie pewnymi informacjami, które pozwalały na ustalenie, kiedy i w jakich okolicznościach M. J. był pozbawiony wolności. Nie było również możliwe ustalenie okresów pozbawienia wolności i okoliczności pozbawienia wolności M. J. w oparciu o zeznania świadków.

Przede wszystkim należy podkreślić, że zeznania N. J. (k. 98-100)

są nieprzydatne do czynienia jakichkolwiek ustaleń faktycznych. N. J. jest osobą w podeszłym wieku. Już pobieżna analiza treści jej zeznań wskazuje, że zeznania te nie mogą stanowić dowodu w sprawie. Przekonanie to wspiera opinia biegłego psychologa,

z której wynika, że u N. J. stwierdzono deficyt funkcji poznawczych w przebiegu procesu otępienia. Zaobserwowano deficyty pamięci, zaburzenia orientacji, jak również zaburzenia zachowania. Zdaniem biegłego psychologa (k. 122) N. J. nie jest w stanie odtworzyć zdarzeń zgodnie z ich rzeczywistym przebiegiem.

Przesłuchani w charakterze świadków córka i syn zmarłego M. K. I. i E. J. - również nie podali żadnych konkretnych szczegółów odnośnie represji stosowanych wobec ich ojca M. J.. Ogólnie podali, że ojciec był przetrzymywany, stosowano wobec niego przemoc fizyczną w trakcie przesłuchań. Nie potrafili jednak umiejscowić w czasie konkretnych okresów pozbawienia wolności, ani też podać przyczyn aresztowania. Wynika to prawdopodobnie z braku przekazu tych informacji od samego M. J.. K. I. w swoich zeznaniach podała, że „rodzice za dużo nie opowiadali, bo to wstydlive było”.

Pozostali przesłuchani świadkowie również nie wnieśli istotnych szczegółów na te okoliczności. I. S. (1), E. M., I. S. (2) oraz J. R. również ogólnie mówili o represjach stosowanych wobec M. J., natomiast brak jest w ich zeznaniach informacji, które pozwoliłyby na ustalenie okresów aresztowania M. J. i okoliczności pozbawienia go wolności.

Najistotniejsze w tym zakresie wydają się zeznania I. S. (2), syna J. S. pseudonim (...), który był należał do AK i był dowódcą plutonu, do którego mieli należeć również M. J. i jego brat B. J.. I. S. (2) zeznał, że jego ojciec został aresztowany w dniu 26 sierpnia 1946 r., co znajduje potwierdzenie w materiałach dotyczących J. S., które zostały zaliczone

w poczet materiału dowodowego. Z zeznań I. S. (2) wynika, że J. S. został zatrzymany podczas obławy w dniu 26 sierpnia 1946 r., natomiast braciom J. udało się wówczas uniknąć zatrzymania, zostali zatrzymani w okresie późniejszym. Ta część zeznań koresponduje z ustalonym przez Sąd okresem aresztowania M. J. w okresie 5-13 września 1946 r., o czym będzie mowa w dalszej części uzasadnienia.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że w ocenie Sądu nie wszystkie dokumenty nadesłane przez Instytut Pamięci Narodowej dotyczyły zmarłego męża wnioskodawczynie, pomimo zbieżności imienia i nazwiska.

Wśród nadesłanych materiałów znalazły się takie, które nie pozwalają na ustalenie, że dotyczą M. J. – zmarłego męża wnioskodawczynie.

Jest to wyciąg z terminarza spraw osób aresztowanych przez (...) B. i inne, gdzie wskazane jest inne nazwisko – J. (k. 21).

To samo nazwisko – J. - znajduje się również w innych materiałach (k. 22-25). W tych dokumentach wskazany jest również pseudonim osoby, której zapisy dotyczą. Wynika z nich że dotyczą M. J. pseudonim (...), natomiast z akt postępowania przed Urzędem do Spraw Kombatantów wynika, że M. J., mąż N. J., posługiwał się pseudonimem (...) [życiorys N. J. (k. 41), kwestionariusz (k. 44v), oświadczenia świadków (k. 45, 47)].

Na podstawie zebranej w sprawie dokumentacji możliwe było jedynie ustalenie następujących okresów pozbawienia wolności M. J.:

Od 5 września 1946 r. – 13 września 1946 r. – ta informacja wynika z zapisów zachowanych w księdze osób aresztowanych (...) w B. za lata 1945-1947

oraz z zapisów w karcie E-14 materiałów Wydziału C (...) B.. Na tej podstawie możliwe było ustalenie, że M. J. został aresztowany przez (...) B. w dniu 5 września 1946 r. i zwolniony w dniu 13 września 1946 r.. Jako powód zatrzymania podano współpracę z nielegalną organizacją (...) (Narodowe Zjednoczenie (...)) i posiadanie broni palnej.

W dniu 29 stycznia 1951 r. M. J. został zatrzymany za pobicie i oszustwo (k. 13 – kartoteka wydziału C (...)/WUSW B.).

Nazwisko M. J. zachowało się również w wykazie więźniów śledczych zwolnionych w miesiącu czerwcu 1950 r. (k. 26) oraz w wykazie więźniów śledczych zwolnionych w październiku 1957 r. (k. 27), jednak w zapisach tych brak jest danych o okresie pozbawienia wolności i przyczynach aresztowania.

Nazwisko M. J. znajduje się również w księdze ewidencji osób aresztowanych (...) w B. za lata 1944-1945 (k. 19) jednak brak jest informacji, w jakim okresie stosowane było aresztowanie i jaka była podstawa pozbawienia wolności.

Ponadto ustalono, że istnieją zapisy dotyczące M. J., jednak nie wynika z nich fakt pozbawienia go wolności. Są to inwentarze materiałów o sygnaturze (...) (akta kontrolno śledcze) (...)/ (...) B. z roku 1948 i z roku 1950 (k. 14, 15) – akta te zostały zniszczone, co wynika z protokołu brakowania (k. 16 -18)

Pomijając dowody, które w ewidentny sposób nie dotyczyły męża wnioskodawczyni i ojca wnioskodawców (M. J. pseudonim (...)) należało przyjąć, za udowodnione okresy pozbawienia wolności w okresie od 5 do 13 września 1946 r. oraz dzień 29 stycznia 1951 r.. W związku z tym, że jako powód zatrzymania w dniu 29 stycznia 1951 r. podano „pobicie i oszustwo” Sąd uznał, że w sposób oczywisty ten okres pozbawienia wolności nie ma związku z ewentualną działalnością niepodległościową M. J.. Należało zatem ustalić, czy związek ten istnieje pomiędzy aresztowaniem M. J. w okresie 5-13 września 1946 r..

Ustaliwszy fakt pozbawienia wolności Sąd w dalszej kolejności zobowiązany był ustalić, czy zaistniały pozostałe przesłanki wymienione w przepisie art. 1 ust. 1 ustawy lutowej, to jest czy fakt pozbawienia wolności pozostawał w związku z działalnością na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego.

W tym miejscu należy podkreślić, że uwzględnienie wniosku o odszkodowanie, złożonego na podstawie przepisów ustawy z 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego wymaga w każdym wypadku pozytywnego wykazania, że represje były następstwem działania na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego lub były stosowane z powodu takiej działalności. Zachowanie osoby represjonowanej zarówno podmiotowo, jak i przedmiotowo musi zmierzać do odzyskania niepodległości. Osoba represjonowana musi mieć w okresie swojej działalności świadomość tego, że swoim postępowaniem wzmacnia działania prowadzące do odzyskania niepodległości.

Wskazać należy, że w dokumentacji znajdującej się w zasobach Instytutu Pamięci Narodowej, brak jest informacji, potwierdzających twierdzenia wnioskodawców, że pozbawienie wolności M. J. w 1946 r. stanowiło formę represji za prowadzoną przez niego działalność niepodległościową. Pewna wskazówkę stanowi zapis, że zatrzymanie miało związek z przynależnością do organizacji (...) lub NZW, jednak z uwagi na brak dostępu do całości akt dotyczących M. J. Sąd nie miał możliwości ustalenia, czy w toku tego postępowania potwierdził się stawiany mu zarzut, co miało istotne znaczenie biorąc pod uwagę fakt, że M. J. został zwolniony po 8 dniach.

Reasumując należy stwierdzić, że żaden z nadesłanych dokumentów nie stanowił dowodu, który w sposób jednoznaczny potwierdzałby oświadczenia wnioskodawców, że M. J. prowadził działalność niepodległościową.

Nie można też czynić tych ustaleń na podstawie zeznań przesłuchanych w sprawie świadków.

Jak wskazano wyżej, zeznania N. J. z uwagi na jej aktualny stan zdrowia (bez rokowań na poprawę) są nieprzydatne. Dzieci M. J., K. I.

i E. J. również nie wniosły istotnych szczegółów, które pozwoliłyby na ustalenie tej okoliczności. K. I. stwierdziła, że „nie za dużo jej wiadomo na temat działalności ojca” z uwagi na to, że rodzice nie prowadzili rozmów z dziećmi na te tematy. E. J. podał, że ojciec mało mówił na ten temat, a matka nic nie wiedziała. Zarówno K. I. jak i E. J. ogólnie mówili o ulotkach, które roznosił M. J., jednak w świetle ich twierdzeń, że nie mają dokładnej wiedzy na ten temat oraz zeznań świadka J. R. wydaje się, że złożyli takiej treści zeznania na potrzeby niniejszego postępowania. J. R. bowiem w swoich zeznaniach stwierdził, że działalność M. J. polegała na „walce z bandytyzmem”.

I. S. (1), córka B. J., brata M. J., również posiada jedynie ogólną wiedzę. Nie potrafiła wskazać, na czym miała polegać działalność jej stryja, nie potrafiła jednocześnie umiejscowić zdarzeń w czasie.

Świadek I. S. (2), syn J. S. pseudonim (...) opisał szczegóły dotyczące zatrzymania jego ojca w 1946 r., natomiast on również nie znał szczegółów działalności osób wchodzących w skład plutonu twierdząc - „gdzie chodzili i co robili to nie powiedzieli dla mnie”.

Przesłuchany w charakterze świadka J. R. znał osobiście M. J.. Podał, że M. J. należał do AK, stwierdził jednocześnie, że był porządny „mimo tego, że był prawosławny”. J. R. zeznał, że M. J. będąc członkiem AK wykonywał rozkazy przełożonych, natomiast nie podał szczegółów tej działalności twierdząc, że była to walka z bandytyzmem i kradzieżami. Zeznania te również jawią się jako mało przydatne, ponieważ po pierwsze świadek J. R. nie wskazał konkretnych szczegółów, a ponadto opisywał okres przynależności M. J. do AK, a jak ustalono na podstawie dokumentów (...) do Spraw Kombatantów przynależność M. J. w AK zakończyła się w lipcu 1944 r..

Świadek E. M. jest synem nieżyjącego W. M. pseudonim (...), który był dowódcą kompanii w organizacji (...), a jego podwładnym był J. S. pseudonim (...). J. S. był dowódcą plutonu, do którego mieli należeć M. J. i jego brat B. J..

Z akt postępowania dotyczącego J. S. pseudonim (...) (załącznik nr 1) wynika, że był on członkiem organizacji (...), a w skład plutonu, którym dowodził wchodził między innymi M. J. (k. 17-18 załącznika Nr 1). J. S., jak wynika z powyższych jego wyjaśnień, został zwerbowany przez W. M. pseudonim (...) w marcu 1946 r..

W toku postępowania w 1946 r. J. S. nie podał okoliczności pozwalających na ustalenie charakteru działalności M. J..

Sąd dysponował ponadto aktami postępowania W. M. pseudonim (...), który był dowódcą kompanii, przełożonym J. S.. W. M. zatrzymany został w marcu 1949 r. (k. 17 Załącznika nr 1).

W. M. przesłuchiwany w toku tego postępowania opisał strukturę organizacji, do której należał (NZW) oraz swoją funkcję (k. 81 Załącznika nr 1).

W obszernych oświadczeniach spisanych w toku tego postępowania W. M. opisywał szczegóły swojej działalności wskazując inne osoby, które działały w organizacji. Opisał również spotkanie z (...) – zastępcą komendanta powiatu w organizacji (...). Opisał rozmowę J. S. z „R.. Podał, że J. S. mówił (...) o prawosławnych osobach – braciach J. ze wsi S., między innymi o M. J., opisując ich jako pewnych ludzi, mówiąc, że są członkami jego plutonu, ale nie są zaprzysiężeni (k. 302-302 Załącznika nr 2). Z relacji W. M. wynika, że „R.’ odpowiedział wówczas J. S., że „prawosławni mogą wejść do organizacji tylko jako szpicle, co jest surowo wzbronione i pod żadnym względem nie wolno ich dopuszczać do najniższych nawet szczebli organizacji, bo to są wrogowie’.

W. M. opisując inne spotkanie, tym razem pomiędzy J. S. a komendantem powiatu (...) podał, że J. S. otrzymał nagana od komendanta powiatu między innymi za „wciąganie do organizacji ludzi wyznania prawosławnego” (k. 312 Załącznika nr 2). W odpowiedzi na to, jak wynika z relacji W. M., J. S. odpowiedział, że osoby te nie są zaprzysiężone i „jeżeli naprawdę nie wolno, to ich zaprzysiężenia nie będzie” (k. 313 Załącznika nr 2).

Reasumując należy stwierdzić, że żaden z nadesłanych dokumentów, ani też zeznania świadków nie stanowiły dowodu, który w sposób jednoznaczny potwierdzałby fakt prowadzenia działalności niepodległościowej przez M. J..

Zważywszy na to, jak i na fakt, że Sąd wyczerpał możliwości poszukiwania dowodów w przedmiotowej sprawie, a dodatkowo, że nie dostarczyli takich również wnioskodawcy - uznać należało, że w niniejszej sprawie brak podstaw do przyjęcia, że wnioskodawca był represjonowany (której formą był zastosowany areszt tymczasowy w okresie od 5 do 13 września 1946 r.) za prowadzoną działalność niepodległościową.

Z tych względów Sąd oddalił wniosek.

O kosztach pełnomocnika z urzędu orzeczono na mocy § 14 ust. 6 i § 16 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (dz. U. Nr 163 poz. 1348 z późn zm.), o kosztach postępowania orzeczono w myśl art. 13 ustawy z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz. U. 2015, poz. 1583).

Anna Hordyńska

Marzenna Roleder

Beata Brysiewicz